

УДК 785.6.071.2:159.956.3

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-4>

Наталія ЖУРАВЛЬОВА

старший викладач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та методики музичної освіти, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, Україна, 29013

ORCID: 0000-0002-5523-6577

Бібліографічний опис статті: Журавльова, Н. (2023). Концертмейстерська інтуїція: до сутності поняття. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 26–31, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-4>

КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКА ІНТУЇЦІЯ: ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ

Стаття присвячена дослідженню сутності поняття «концертмейстерська інтуїція» та розгляду його складових. Зроблено спробу виявити найбільш цінне та актуальне в теорії та практиці концертмейстерської діяльності стосовно означеної теми. Систематизовано основні факти, положення та поняття відносно прояву інтуїції в роботі концертмейстера, опираючись на досягнення світової та сучасної практичної психології, філософії, культурології. Підкреслено, що концертмейстер у професійній діяльності з солістами-виконавцями має володіти не лише технічними вміннями, але й навичками виконавської орієнтації, здатності до емпатії, мати розвинену творчу інтуїцію, застосовуючи при цьому цілий комплекс виконавсько-інтонаційних технічних засобів; а також виконувати психолого-педагогічну функцію, реалізовувати інструментально-виконавську підтримку соліста-виконавця у процесі спільного виступу. Висвітлено основні передумови, які необхідні для розвитку творчої інтуїції. Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити сучасні тенденції осмислення сутності та специфіки концертмейстерського мистецтва, зокрема концертмейстерської інтуїції, як важливої складової концертмейстерської компетентності; обґрунтувати необхідність комплексного підходу до вивчення концертмейстерської діяльності, де психологічний компонент взаємодіє в тісному зв'язку з педагогічним та виконавським компонентами. Виявлено, що основу для проявів інтуїції в музично-виконавській взаємодії складають такі структурні компоненти концертмейстерської компетентності, як почуття соліста, ансамбліста, професійні знання та професійні навички. Визначена провідна роль інтуїції концертмейстера в забезпеченні взаємодії як психологічного фундаменту ансамблевої діяльності, взаєморозуміння з солістами-виконавцями, їхньої єдності в ансамблі.

Ключові слова: концертмейстер, концертмейстерська діяльність, інтуїція, концертмейстерська інтуїція.

Natalia ZHURAVLOVA

Senior Lecturer at the Department of Musicology, Instrumental Training and Methods of Music Education nstrumental-Performing Disciplines, Khmelnytsky Humanitarian-Pedagogical Academy, 139 Proskurivskyi underground str., Khmelnytsky, Ukraine, 29013

ORCID: 0000-0002-5523-6577

To cite this article: Zhuravlova, N. (2023). Kонтсертмеysters'ka intuyitsiya: do sutnosti ponyattya [Concertmaster's intuition: to the essence of the concept]. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 26–31, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-4>

CONCERTMASTER'S INTUITION: TO THE ESSENCE OF THE CONCEPT

The article is devoted to the study of the essence of the concept of "concertmaster's intuition" and consideration of its components. An attempt was made to identify the most valuable and relevant in the theory and practice of concertmaster activity in relation to the specified topic. The main facts, provisions and concepts regarding the manifestation of intuition in the concertmaster's work are systematized, based on the achievements of world and modern practical psychology, philosophy, cultural studies. It is emphasized that a concertmaster in professional activities with soloists-performers should possess not only technical skills, but also the skills of performance orientation, the ability to empathize, have a developed creative intuition, while applying a whole complex of performance and intonation technical means; as well as perform a psychological and pedagogical function, implement instrumental and performance support of the soloist-performer in the process of a joint performance. The main prerequisites necessary for the development of creative intuition are highlighted. The purpose of the study is to investigate modern trends in understanding the essence and specifics of concertmaster art, in particular concertmaster intuition, as an important component of concertmaster

competence; justify the need for a comprehensive approach to the study of concertmaster activity, where the psychological component interacts in close connection with the pedagogical and performing components. It was found that the basis for the manifestations of intuition in musical and performing interaction are structural components of concertmaster competence, such as the feelings of a soloist, an ensemble player, professional knowledge and professional skills. The leading role of the concertmaster's intuition in ensuring interaction as the psychological foundation of ensemble activity, mutual understanding with soloists-performers, and their unity in the ensemble is determined.

Key words: concertmaster, intuition, concertmaster activity, concertmaster's intuition.

Актуальність проблеми. Сучасний стан музично-педагогічної освіти характеризується інтенсивним пошуком шляхів удосконалення загальної музично-естетичної та спеціальної (фортепіанної) підготовки. Професійна діяльність концертмейстера у вищих мистецьких навчальних закладах передбачає наявність у спеціаліста високих моральних якостей, широкого культурного світогляду, значного об'єму музично-теоретичних знань, умінь та навичок у виконавській та методичній сферах, ґрунтовної психолого-педагогічної підготовки, розвинених загальних, педагогічних та музичних здібностей. Відповідно, зростають вимоги до виконавської майстерності концертмейстера (технічної та тактико-психологічної), також педагогічної його цінності як партнера-наставника в ансамблі, музиканта-художника. Досі залишаються актуальними й найбільш універсальні критерії професійної майстерності: концертмейстерська інтуїція, чуття, емпатія, тактовність, гнучкість, які забезпечують ансамблеву єдність та художню цілісність музичної концепції.

Професійна діяльність концертмейстера передбачає наявність у нього комплексу психологічних якостей, які вимагають великого обсягу пам'яті, зосередженості та уваги, високої працездатності, мобільності реакції та кмітливості у непередбачуваних ситуаціях, витримки та волі, педагогічного такту, комунікабельності. У закладах вищої освіти концертмейстер, який працює зі здобувачами освіти, співаками або інструменталістами, забезпечує двобічний зворотній зв'язок та порозуміння, компенсуючи недоліки музичної комунікації такими професійними якостями, як інтуїція та емпатія, тобто майстерність концертмейстера вимірюється не тільки його виконавськими вміннями, але й такими критеріями, які в методичній літературі називають «особливим чуттям», «концертмейстерською інтуїцією», «концертмейстерською жилкою» та відносять не стільки до виконавських або педагогічних,

скільки до психологічних якостей. Отже, феномен концертмейстерської інтуїції потребує наукового осмислення як однієї з важливих складових концертмейстерської компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність проблеми знайшла відображення в дослідженнях багатьох українських науковців, які сьогодні звертаються до висвітлення широкого кола питань, пов'язаних з унікальною специфічною складовою професійної компетентності концертмейстера – концертмейстерською інтуїцією. Це наочно відбивають праці М. Моїсєєвої, Т. Молчанової, Л. Повзун, Е. Економової, Н. Інютючкіної, Г. Зуб. Психологічним питанням удосконалення спеціальної підготовки майбутніх піаністів-концертмейстерів присвячені дослідження О. Апраксіної, Г. Падалки, Л. Рапацької, Є. Нікітської, О. Олексюк. Т. Молчанова акцентує увагу на лінії «піаніст-концертмейстер-соліст» як виразника комунікації у процесі виконавської діяльності. Сценічну взаємодію партнерів вивчають Т.Вороніна та В. Григор'єв, педагогічну дію в колективі В. Кузнецов, І. Польська, Т. Самойлович, В. Чабанний, розвиток навичок тембральної синхронності А. Грігорян, В. Мотов, Ю. Ястребов. В зарубіжних дослідженнях останніх десятиліть в працях багатьох психологів (Х. Гарднер, Д. Давідсон, А. Сабаддіні, Д. Слобода, М. Хау) єдність концертмейстера з солістом, виконавцями-інструменталістами пояснюється як наслідок музичної взаємодії особливого якісного рівня, спілкування мовою музики, яка є найдавнішим каналом людської комунікації. Не зважаючи на теоретичну та практичну важливість досліджень названих авторів, також, зважаючи на те, що відсутні чіткі дефініції у визначенні основного поняття нашого дослідження, проблема осмислення сутності концертмейстерської інтуїції й досі залишається нагальною.

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити сучасні тенденції осмислення сутності та специфіки концертмейстерського

мистецтва, зокрема концертмейстерської інтуїції, як важливої складової концертмейстерської компетентності; обґрунтувати необхідність комплексного підходу до вивчення концертмейстерської діяльності, де психологічний компонент взаємодіє в тісному зв'язку з педагогічним та виконавським компонентами.

Виклад основного матеріалу. Концертмейстерська інтуїція у музичному просторі сучасної дійсності – поняття відоме, і використання даного словосполучення досить поширене. Однак у енциклопедичних словниках, на жаль, тлумачення сутності цього поняття чітко не подається, тому ми вважали за доцільне уточнити даний термін, дослідивши його складові. Концертмейстерство, яке сформувалось як самостійний вид діяльності в процесі практики акомпанування та художньо-педагогічної корекції ансамблю зі співаками або виконавцями-інструменталістами, являє собою вдалий приклад універсального поєднання в рамках однієї професії елементів майстерності виконавця, педагога, імпровізатора та психолога.

Якщо зануритися в етимологію терміна «концертмейстер», його первинний сенс (італ. *concerto* – злагода, нім. *meister* – найкращий), то слід перекласти його як «майстер узгодження». Дійсно, він володіє вмінням узгодити-гармонізувати дії ансамблістів, «утримати» ціле. Поняття концертмейстер (від нім. *Konzertmeister* – «майстер концерту») має досить широке значення: 1. Провідний виконавець ансамблю (перший скрипаль – соліст симфонічного або оперного оркестру, який у разі потреби може виконати функції диригента). 2. Музикант, який очолює одну з груп симфонічного або оперного оркестру (концертмейстер: перших скрипок, тромбонів, віолончелей тощо). 3. Піаніст, який співпрацює з індивідуальними або ансамблевими виконавцями (співаками, інструменталістами, артистами балету та ін.) в процесі розучування і виконання партій та концертних творів. (Юцевич, 2009, с. 127).

Головна якість концертмейстера – загальна музична обдарованість, яка передбачає наявність музичного слуху, відчуття ритму, артистизму, образного мислення, фантазії, здатності відокремити суттєве від загального. Мобільність, швидкість, активність також являють собою важливі якості для професійної діяльності концертмейстера. Особливість

концертмейстерської діяльності полягає в її дійсній багатомірності, яка зумовлює необхідність рішення різноманітних творчих завдань, пов'язаних з музичним виконавством.

Повзун окреслює необхідні фахові компетентності для здійснення концертмейстерської діяльності: педагогічна, психологічна, сценічно-виконавська (зокрема сценічна витримка), ансамблево-узгоджуюча (у таких аспектах, як художньо-психологічний, акустичний, динамічний, тембрально-артикуляційний, ритмічний, технологічний тощо), «гострота реакції та чуйність у сприйнятті особливостей гри кожного виконавця» (Повзун, 2009, с. 10).

В українській музичній енциклопедії поняття «концертмейстерство» тлумачиться як: найпоширеніший вид діяльності піаністів (у театральних-концертних установах, навчальних закладах). Часто вживається як синонім слова «акомпаніаторство» («акомпонування», «акомпанемент»). Проте поняття концертмейстерство є значно ширшим, бо включає в себе не лише опрацювання й виконання піаністом-ансамблістом своєї партії, а й заняття з партнером-солістом (ансамблем солістів, хором) (Скрипник, 2008, с. 539). У сфері ж музичної освіти у вокальних, інструментальних, хорових та диригентських класах піаніста називають концертмейстером, підкреслюючи цим значимість саме його педагогічних функцій поряд з виконавськими.

Критерії професійної компетентності концертмейстера складно визначити, що пояснюється феноменальністю необхідних психолого-педагогічних якостей концертмейстера, таких як творча уява, увага, інтуїція, передчуття, здатність до імпровізації, емоційна сприйнятливність, психологічна гнучкість, здатність до соціальної та музичної комунікації з різноманітними партнерами по ансамблю.

А тепер розглянемо другу складову нашого дослідження, а саме поняття «інтуїція». У науковій психологічній літературі інтуїція визначається як (лат. *intuitio*, від *intueor* – уважно дивлюся) – знання, що виникає без усвідомлення шляхів та умов його отримання; здатність безпосередньо пізнавати істину без будь-якого зв'язку з чуттєвим і раціональним пізнанням. Інтуїцію трактують і як специфічну здатність (наприклад, художня або наукова інтуїція), і як цілісне охоплення умов проблемної ситуації

(Яблонська, 2011). У філософії інтуїція теж розглядається як пряме знаходження істини, не опосередковане логічними міркуваннями. С. Гільманов у своєму дослідженні професійної діяльності педагога дає наступне визначення феномену інтуїції: «Інтуїція – це безпосередність, неусвідомленість, швидкість, раптовість, що виявляється під час вирішення конкретних завдань і проблем та ґрунтується на цілеспрямованій здатності культурно розвиненої уяви, які реалізуються через різноманітний досвід (соціальний, індивідуальний, професійний), що зберігається в пам'яті через образно-емоційний, асоціативний, модельний характер мислення, через функціональну асиметрію півкуль мозку» (Моїсеєва, 2005, с. 25–34).

Розглядаючи другий компонент основного поняття нашого дослідження, потрібно наголосити, що феномен інтуїції не вписується в наукові уявлення, оскільки в ньому відсутній причинно-наслідковий зв'язок, який закладений в основі концепції законів природи. Незважаючи на дослівний переклад з латині (інтуїція – пильно дивитись), більш точно передає її феноменологічний зміст наступне визначення: «інтуїція – це надчутливе сприйняття невербального, енергоінформаційного, багатомірного, резонансно-флюїдного спілкування людей, природи, світу» (Журавльова, Каленик, 2021, с. 74–79). Нами вже було доведено, що для злагодженого звучання в ансамблевому виконанні необхідною умовою є наявність єдиного психоемоційного поля між учасниками ансамблю або солістом та концертмейстером. Пояснити існування такого психоемоційного поля можна таким чином, що психічна енергія, думка можуть стати стійкими в часі носіями інформації, що знаходиться поза свідомістю та притягує до себе близькі за змістом та емоційним наповненням думки-форми. «Виконання в інструментальному ансамблі є нічим іншим як невербальною емоційно-флюїдною взаємодією між музикантами, де змістовним сенсом наповнений як сам процес, так і його результат – виконання, яке сприймає слухач. В інструментальному ансамблі психоемоційне поле, яке об'єднує виконавців, є цілком достатнім для забезпечення інтуїтивної музичної взаємодії» (Журавльова, Каленик, 2021, с. 74–79). Основу для проявів інтуїції в музично-виконавській взаємодії складають такі структурні ком-

поненти концертмейстерської компетентності, як почуття соліста, ансамбліста, професійні знання та професійні навички.

Головним чином інтуїція проявляється під час концертного виконання музичних творів. Трапляється, що один із партнерів не дотримує завчасно визначеної тривалості паузи, бере швидший або повільніший темп у сольному епізоді, тобто внаслідок впливу так званого естрадного хвилювання діє не відповідно до спільно вироблених у репетиційному процесі критеріїв оптимального звуковилучення, динаміки, темпоритму, агогіки тощо. У такому разі постає необхідність надзвичайно швидкого, майже миттєвого розуміння складної ситуації та винаходу правильного рішення. Проте адекватна реакція на непередбачені ситуації уможливується тільки в результаті тривалої, складної, копіткої попередньої роботи (Моїсеєва, 2005, с. 25–34).

Майбутній концертмейстер має володіти знаннями щодо основних передумов, необхідних для розвитку інтуїції. Першою необхідною умовою – зацікавленість, спрямована зовні, також емоційність, комунікабельність, емпатія. Усіма цими необхідними характерологічними якостями повинен володіти потенційний концертмейстер. Друга умова, необхідна для розвитку інтуїції – це відсутність почуття власної важливості, значущості. Для того, щоб досягти різноманітну інформацію про навколишнє середовище, свідомість, як якісно налагоджений приймач, повинна бути вільною від перешкод, шумів, сторонніх думок. Ніяк не випадково інтуїтивні якості визначають як вміння налаштуватися на потрібну хвилю (спів-налаштування в ансамблі). Наступна умова прояву інтуїції – здатність до концентрації. Зазвичай вона не висока, проте в житті бувають ситуації, які вимагають дуже високого рівня концентрації, коли підключається механізм інтуїтивного сприйняття. Саме такими і є для концертмейстера ситуації концертного виконання.

Інтуїцією володіють всі без винятку, вся справа в рівні розвитку індивідуальних особливостей особистості. Інтуїція має більш давнє походження, ніж людська цивілізація, тому що притаманна також і тваринам. В умовах первісного суспільства людина була беззахисною перед природною небезпекою, хижими звірами... В таких умовах виживав не стільки

сильний фізично, як інтуїтивний, який вмів читати знаки життя, відчувати задалегідь небезпеку. Життєва необхідність була головною умовою існування інтуїції у наших пращурів. В сучасному житті подібна життєва необхідність може бути замінена високою зацікавленістю в аби чому, коли високий рівень концентрації, яка направлена зовні, знижує внутрішні перешкоди та шуми в свідомості, які створюються непідконтрольним потоком думок.

Сфера творчості – наукової, технічної, художньої – останній заповідник інтуїції, саме там вона народжує натхнення, призводить до відкриттів, великих та малих. Між творіннями середнього та високого рівня складно провести чітку демаркаційну лінію, тому що і те, й інше – продукти творчості. Для ансамблевого виконавства така демаркаційна лінія вже стає більш реальною. Вже самі виконавці по наведеним вище ознакам можуть зрозуміти чи досягли вони повної ансамблевої єдності, чи існує між ними невербальний емоційно-флюїдний зв'язок. В музичному партнерстві з концертмейстером творча інтуїція спрацьовує під час виконання, коли учасники ансамблю немов «розчиняються» в єдиній музичній ідеї твору та народжується партнерська довіра.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інтуїція – необхідна складова структури концертмейстерської діяльності, яка забезпечує можливість спільного музикування, злиття в ансамблі, його єдність. Інтуїція концертмейстера пов'язана з зацікавленістю, яка зкерована зовні, емоційністю, щирістю, комунікабельністю, здатністю до концентрації, співпереживання та прийняття світу «іншого», вмінням спів-налаштуватися на потрібну хвилю в ансамблі. Отже, комунікативний аспект музики набуває особливого значення в діяльності концертмейстера. В умовах нестабільної соціокультурної ситуації і, відповідно, професійного та освітнього комунікативного середовища необхідно розвивати у здобувачів освіти, а саме піаністів, такі психолого-педагогічні якості, як творча увага, увага, інтуїція, здатність до антиципації та втілення звукового образу, імпровізації, соціальної та музичної комунікації з різноманітними партнерами по ансамблю. Розвиток даних якостей в повній мірі може здійснюватися лише за умови безперервного самовдосконалення, в тому числі на основі включення інформаційних, освітніх та інших видів ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інюточкіна Н.В. Феномен піаніста-концертмейстера в вокально-інструментальному ансамблі (на прикладі австро-німецького вокального циклу XIX ст.). (Автореф. ... дис. канд. мистецтвознавства за спец. 17.00.03 – музичне мистецтво). Харків: Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, 2010. 21 с.
2. Журавльова Н.І., Каленик І.В. Психологічні аспекти діяльності концертмейстера у сфері музичного мистецтва. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених ДДПУ ім. Івана Франка*. 2021. Вип. 36. Т. 1. С. 74–79.
3. Каленик І.В. Теоретичні аспекти формування концертмейстерських умінь майбутніх учителів музики. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2013. Вип. 2. С. 50–54.
4. Концертмейстер // Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. Бусела В.Т. Київ: Перун, Ірпінь, 2004. С. 452.
5. Концертмейстерство // Українська музична енциклопедія : в 2т. / за ред. Г. Скрипника. Київ: Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнологій НАН України, 2008. Т. 2. С. 538–539.
6. Моїсєєва М. А. Інтеграція музикознавчих і психолого-педагогічних знань як чинник творчої інтуїції музиканта. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. Вип. 21. С. 51–54.
7. Молчанова Т.О. Міра і пропорційність виконавського тандему «піаніст-концертмейстер-соліст». *Наукові записки. Серія: мистецтвознавство*. 2014. №2. С. 3–9.
8. Повзун Л. І. Ансамблева творчість піаніста-концертмейстера: *Навчальний посібник*. Одеса: Фотосинтеза, 2009. 104 с.
9. Ревенчук В.В. Теорія та методика формування концертмейстерських умінь: *Навчальний посібник*. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 111 с.
10. Юцевич, Ю.Є. Музика. Словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. 352 с.
11. Яблонська Т.М. Інтуїція. Енциклопедія Сучасної України : в 24т. / за ред. Дзюби І.М. НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. Т. 11.

REFERENCES:

1. Inyutochkina, N. V. (2010). Fenomen pianista-kontsertmeistera u vokalno-instrumentalnomu ansambli [Phenomenon of the pianist-concertmaster in the vocal-instrumental ensemble (the case of the Austro-German vocal cycle of the 19th century)]. *Author's abstract of candidate of arts studies*. Kharkiv: Kharkiv State University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky [in Ukrainian].
2. Zhuravlova, N.I., & Kalenyk, I.V. (2021). Psykholohichni aspekty diyal'nosti kontsertmeistera u sferi muzychnoho mystetstva [Psychological aspects of the concertmaster's activity in the sphere of music art]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk: mizhvuziv's'kyi zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh DDPU im. Ivana Franka – Current issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists of the DDPU named after Ivan Franko. Vols.1, 36, 74–79*. [in Ukrainian].
3. Kalenyk, I. V. (2013). Teoretychni aspekty formuvannya kontsertmeisters'kykh umin' maybutnikh uchyteliv muzyky [Theoretical aspects of the formation of concertmaster skills of future music teachers]. *Aktual'ni pytannya mystets'koyi pedahohiky – Current issues of art pedagogy, 2, 50–54*. [in Ukrainian].
4. Busel, V. T. (Eds.). (2004). Kontsertmeister / Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrains'koyi movy [Concertmaster / A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] Kyiv: Perun. Irpin [in Ukrainian]
5. Skrypnyk, G. (Eds.). (2008). Kontsertmeisterstvo / Ukrayins'ka muzychna entsyklopediya [Concertmaster / Ukrainian musical encyclopedia]. (Vols.2) Kyiv: Publishing House of the Institute of Art History [in Ukrainian].
6. Moisieieva, M. A. (2005). Intehratsiia muzykoznavchykh i psykholoho-pedahohichnykh znan yak chynnyk tvorchoi intuitsii muzykanta [Integration of musicologist and psychological knowledges as a factor of creative intuition of musician]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. – Herald of the Zhytomyr State University named after Ivan Franco, 21, 51–54*. [in Ukrainian].
7. Molchanova, T. O. (2014). Mira i proporsiynist' vykonavs'koho tandemu «pianist-kontsertmeister-solist» [The measure and proportionality of the performance tandem “pianist-concertmaster-soloist”]. *Naukovi zapysky. Seriya: mystetstvoznavstvo - Proceedings. Series: art history, 2, 3–9*. [in Ukrainian].
8. Povzun, L. I. (2009). Ansambleva tvorchist' pianista-kontsertmeistera [Ensemble creativity of pianist-concertmaster]. Odesa: Photosynthetic [in Ukrainian].
9. Revenchuk, V.V. (2009). Teoriya ta metodyka formuvannya kontsertmeisters'kykh umin' [Theory and method of formation of concertmaster skills]. Nizhin: Nizhin State University named after Ivan Franco [in Ukrainian].
10. Yutsevich, Yu. (2009). Muzyka. Slovnyk-dovidnyk. [Music. Dictionary-reference]. Ternopil: Educational book – Bohdan [in Ukrainian].
11. Yablons'ka, T.M. (2011). Intuyitsiya [Intuition]. *Entsyklopediya suchasnoyi ukrayiny [Encyclopedia of modern Ukraine]. (Vols.11) I.M. Dzyuba (Ed.) Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian]*.